

УДК 347.77

ПОНЯТТЯ ПРАВА ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ЙОГО ДЖЕРЕЛА THE CONCEPT OF INDUSTRIAL PROPERTY LAW AND ITS SOURCES

Ярошевська Т.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії та права*

Дніпродзержинського державного технічного університету

У статті досліджується визначення терміну «промислова власність» в міжнародних договорах, в нормативних актах ЄС, в національному законодавстві, а також аналізуються джерела права сфери промислової власності України. У межах предмета дослідження наголошується, що характерною особливістю правового регулювання промислової власності є тісний взаємозв'язок міжнародного, європейського та національного права в цій сфері.

Ключові слова: інтелектуальна власність; промислова власність; джерела права; об'єкти права; охорона промислової власності.

В статье исследуется определение термина «промышленная собственность» в международных договорах, в нормативных актах ЕС, в национальном законодательстве, а также анализируются источники права сферы промышленной собственности Украины. В пределах предмета исследования отмечается, что характерной особенностью правового регулирования промышленной собственности является тесная взаимосвязь международного, европейского и национального права в этой сфере.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность; промышленная собственность; источники права; объекты права; охрана промышленной собственности.

The determination of term «industrial property» in international agreements, in the normative acts of EU, in a national legislation is investigated in the article, and also the sources of law in the sphere of industrial property of Ukraine are analyzed. It is marked within the object of research that closes intercommunication of the international, European and national law in the legal regulation of industrial property is the characteristic feature of this sphere.

Key words: intellectual property; industrial property; sources of law; objects of right; protection of industrial property.

Одним із головних показників цивілізованості суспільства є рівень уваги, яка приділяється в ньому розвитку науки і техніки. Формування інтелектуального капіталу з інтелектуальних ресурсів суспільства прямо залежить від рівня правової охорони та захисту інтелектуальної (промислової) власності. Стимулювання розвитку інтелектуальної сфери та правової

охорони об'єктів промислової власності зокрема, набуває ролі одного з найважливіших чинників усього комплексу політико-економічних відносин та економічної безпеки як усередині кожної цивілізованої країни, так і на міжнародному рівні.

Усе це набуває ще більшої актуальності сьогодні, коли вирішується питання євроінтеграції Укра-

їни. Подальші кроки в цьому напрямі неможливі без вдосконалення механізму охорони, захисту і комерціалізації об'єктів права промислової власності, без вироблення чіткої державної політики в сфері розвитку ринку і створення системи охорони промислової власності.

На сучасному етапі на рівні монографічних та періодичних статей цивілістів та інших науковців досліджувалися окремі аспекти в сфері права промислової власності. Так, деякі аспекти правового регулювання відносин, які виникають у зв'язку з реалізацією прав на об'єкти промислової власності, розглядалися у роботах українських та російських вчених: А.І. Абдулліна, Г.О. Андрощука, Ю.Л. Бошицького, М.К. Галянтича, Л.Й. Глухівського, А.С. Довгерта, В.І. Єрьоменка, П.П. Крайнева, В.М. Крижної, І.В. Кривошеїної, В.С. Макоди, Н.М. Мироненко, О.П. Орлюка, В.П. Петрова, О.В. Ришкової, О.Д. Святоцького, О.П. Сергеева, Н.О. Халаїм, Я.М. Шевченко, Ю.С. Шемшученка та інших. Окремо слід виділити роботи українських вчених О.М. Мельник, О.А. Підпригори, О.О. Підпригори та Р.Б. Шишки. Авторами привнесено значний вклад у розвиток права інтелектуальної власності. Проте подальший розвиток наукомістких технологій вимагає вдосконалення правового механізму регулювання виникаючих відносин у сфері промислової власності. Тому багато проблемних питань, які раніше були досить повно вивчені, чекають на нові підходи і адекватні рішення.

Положення про права на об'єкти промислової власності закріплюються в міжнародних договорах у сфері промислової власності, нормативних актах ЄС, а також у відповідних нормативно-правових актах національного законодавства. Характерною особливістю правового регулювання промислової власності є тісний взаємозв'язок міжнародного, європейського та національного права в цій сфері.

Відповідно до Паризької конвенції об'єктами права промислової власності вважаються: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та вказівки про походження чи найменування місця походження, захист від недобросовісної конкуренції.

Згідно з Угодою TRIPS до об'єктів права промислової власності відносяться: товарні знаки, географічні зазначення, всі об'єкти, на які видаються патенти, компонування інтегральних схем, конфіденційна інформація. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності до зазначених об'єктів відносить винаходи в усіх сферах людської діяльності, захист від недобросовісної конкуренції, а також усі інші результати інтелектуальної діяльності у виробничій та науковій сфері.

Отже, основні міжнародні договори з охорони прав на об'єкти промислової власності не містять визначення терміну «промислова власність», а тільки вказують, які об'єкти права відносяться до промислової власності.

Аналізуючи нормативні акти ЄС у сфері інтелектуальної власності, можна дійти висновку, що

об'єкти права інтелектуальної власності поділяються на три групи: об'єкти авторських та суміжних прав; об'єкти права промислової власності (на основі положень Паризької конвенції) та інші об'єкти інтелектуальної власності (топографії інтегральних мікросхем, сорти рослин, породи тварин, комерційна тасмниця, ноу-хау тощо). Подібний підхід у розумінні змістовного наповнення інституту права промислової власності використовує і ВОІВ.

У доктрині [1, с. 61; 2, с. 10-19] об'єкти права інтелектуальної власності також умовно поділяються на три групи: об'єкти авторського та суміжних прав, об'єкти права промислової власності та нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності. При цьому питання щодо віднесення тих чи інших об'єктів інтелектуальної власності до кожної з названих груп і досі залишається спірним.

Що ж стосується національного законодавства, то термін «промислова власність» використовується тільки в ст. 20 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу». Ні в ЦК України, ні у відповідних національних законах у сфері охорони прав на об'єкти промислової власності не визначається термін «промислова власність». У ЦК України міститься обмежений перелік об'єктів права промислової власності, більшість з яких регулюються окремими законами в сфері промислової власності.

Російські фахівці висловлюють різну точку зору щодо визначення поняття «промислова власність». Так, Л.П. Ануфрієва визначає промислову власність як «...исключительные права на использование нематериальных благ, которые явились результатом творческой деятельности в разнообразных сферах, связанных с материальным производством, торговлей, услугами» [3, с. 424]. П. Б. Мегге і О.П. Сергеев під промисловою власністю розуміють «...исключительные права, реализуемые в сфере производства, торгового обращения, оказания услуг» [4, с. 19].

Науковці мають різні точки зору і щодо визначення об'єктів права промислової власності. Так, російський фахівець сфери промислової власності Н.О. Горячковська [5, с. 46-50] вважає, що об'єктами права промислової власності можуть бути лише ті результати наукової діяльності, які відповідають встановленим чинним законодавством умовам патентоспроможності. Провідні українські фахівці під об'єктами права промислової власності розуміють всі об'єкти інтелектуальної власності? за виключенням об'єктів авторського права та суміжних прав [6, с. 10-11; 7, с. 62].

Таким чином, в доктрині не існує єдиної точки зору щодо визначення об'єктів права промислової власності. У зв'язку з цим вбачається за доцільне взяти за основу міжнародні акти з охорони промислової власності. Саме вони дозволяють уникнути доктринальних розбіжностей і зосередитися не стільки на питаннях кваліфікації тих чи інших об'єктів права, скільки на змісті самого предмету дослідження.

Як зазначалося вище, основним актом у сфері регулювання прав на об'єкти промислової власності

є Паризька конвенція, яка до об'єктів промислової власності відносить винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування, вказівки про походження чи найменування місця походження та захист від недобросовісної конкуренції.

Щодо поняття недобросовісної конкуренції, то у ст. 10-bis Паризької конвенції такою дією вважається будь-який акт конкуренції, який суперечить чесним звичаям у промислових і торговельних справах. Цієї ж позиції дотримується Конвенція ВОІВ. Проте національне законодавство у сфері інтелектуальної власності не відносить захист від недобросовісної конкуренції до об'єктів права інтелектуальної власності, що, на наш погляд, є доречним. В Україні прийнято спеціальні закони у даній сфері, зокрема, Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 року та Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 року. І, якщо проаналізувати законодавство України в сфері інтелектуальної власності, то недобросовісна конкуренція як така не може бути об'єктом права інтелектуальної власності та промислової зокрема, оскільки по своїй суті це є неправомірною дією, яка не може бути об'єктом правової охорони. Що стосується права на захист від недобросовісної конкуренції, то дане право не можна визнати самостійним об'єктом інтелектуальної власності з тих підстав, що саме право на захист від будь-яких неправомірних дій належить суб'єктам правовідносин [8, с. 237].

Перед тим, як визначити джерела права промислової власності в Україні, доцільно спочатку розглянути, як відбувалось становлення в нашій державі інституту права промислової власності. До 1991 року в УРСР, як і в усьому колишньому Радянському Союзі, через панування соціалістичної ідеології та суспільної форми власності були відсутні спеціальні закони в сфері охорони промислової власності. Правове регулювання відносин у цій сфері забезпечувалося переважно підзаконними актами. Виключенням був розділ VI Цивільного кодексу Української РСР та Положення про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції.

Спеціальне законодавство в сфері промислової власності почало формуватися після проголошення незалежності України. Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності і раціоналізаторських пропозицій в Україні від 18 вересня 1992 року стало першим нормативно-правовим актом у сфері охорони прав на об'єкти промислової власності в Україні, який був прийнятий після легалізації приватної власності. Не дивлячись на те, що введення в дію цього нормативного акту було тимчасовим заходом, даний документ став основою для створення правової бази в сфері промислової власності.

Наступним кроком стало прийняття Верховною Радою України пакету законів про охорону прав на об'єкти промислової власності. Так, 15 грудня 1993 р. Верховною Радою України були прийняті три фундаментальні законодавчі акти в сфері промислової влас-

ності: Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», Закон України «Про охорону прав на промислові зразки», Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». За Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» 1993 р., право на одержання патенту мали винахідник, роботодавець, правонаступник винахідника чи роботодавця та Фонд винаходів України, і це, на думку автора статті, було дуже доречно. Саме Фонд винаходів України мав здійснювати функції володільця майнових прав на патент від імені держави та в її інтересах. Проте даний Фонд створений не був, до того ж, у новій редакції цього самого Закону про нього взагалі не згадується. Таким чином, держава Україна так і не створила практичного механізму реалізації свого права на об'єкти промислової власності.

У 1996 році відбулася видатна подія для всього українського народу – прийняття Конституції України. Конституція України чітко визначила принципові засади державної політики і в сфері інтелектуальної власності. Зокрема, ст. 41 (ч.1) Конституції України надала право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Стаття 54 Конституції проголосила свободу наукової, науково-технічної, художньої та іншої творчості.

Черговий законодавчий акт в сфері промислової власності – Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» був прийнятий 16 червня 1999 року. Цим законодавчим актом було визначено: право на зазначення походження товарів; умови надання правової охорони; порядок реєстрації кваліфікованого зазначення походження; права на його використання.

В червні 2000 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі». Але у новому законі, замість простого й чіткого режиму набуття та здійснення прав на винаходи (корисні моделі), який діяв раніше, було затверджено складну систему з шести різновидів патентів, і для отримання кожного з яких установлено окремі правові підстави. Далі Указом Президента України від 27 квітня 2001 р. «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» були намічені шляхи до подальшого приведення національних норм у сфері промислової власності у відповідність до міжнародних норм.

Таким чином, за роки незалежності України були розроблені, прийняті і введені в дію основні законодавчі акти з питань охорони прав на об'єкти промислової власності.

Погоджуюся з позицією відомих дослідників в сфері інтелектуальної власності О.Д. Святоцького та О.А. Підпригори [9, с. 40-41], що «...цими законодавчими актами була закладена основа системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні. Проте не можна вважати становлення законодавства України про інтелектуальну власність завершеним, цей процес триває». І, як зазначає Р.Б. Шишка [10, с. 455-457], національне законодавство в сфері промислової власності хронічно відставало від потреб

часу і не забезпечувало охорону прав на об'єкти права промислової власності. У зв'язку з тим виникла потреба перегляду законодавства і прийняття низки нових нормативних актів як на рівні поточного законодавства, так і на рівні кодифікованих актів. Тому важливим законодавчим актом у сфері інтелектуальної (промислової) власності став прийнятий 16 січня 2003 року Цивільний кодекс України. Основним положенням ЦК України є визнання майнових прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності. Згідно зі ст. 421 ЦК України первинним суб'єктом інтелектуальної власності є творець об'єкта права. Відповідно до ч. 1 ст. 462 ЦК України набуття права інтелектуальної власності на об'єкти патентного права засвідчується патентом.

Міжнародне співробітництво у сфері охорони промислової власності має великий вплив на розвиток зовнішньої торгівлі, підприємництва, інвестиційні та інноваційні процеси в Україні. Міжнародний обмін науково-технічною і особливо патентною інформацією, новітніми технологіями сприяє розвитку науково-технічного потенціалу нашої країни. Тому після проголошення незалежності Україна заявила про подовження на її території дії Паризької конвенції про охорону промислової власності, Договору про патентну кооперацію (РСТ), Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків.

Україна приєдналася до таких основних універсальних міжнародних договорів як, наприклад, Договір про закони щодо товарних знаків, Протокол до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків. Також все більше визнання знаходять регіональні патентні союзи, як, наприклад, Європейська патентна конвенція. Йдеться про тенденцію зближення національних систем у сфері охорони прав на об'єкти промислової власності.

У січні 1995 року набрав чинності міжнародний документ у сфері інтелектуальної власності – Угода ТРІПС, яка є одним із договорів Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) Світової організації тор-

гівлі. Угода ТРІПС передбачає запровадження норм і стандартів охорони та здійснення прав інтелектуальної власності; додержання міжнародних конвенцій з захисту прав інтелектуальної власності; надання національному режиму охорони; надання режиму охорони державам найбільшого сприяння.

Україна стала повноправним членом світового співтовариства і вступила до Світової організації торгівлі. Наміри України – інтегруватись до Європейського Союзу. Для цього Україні потрібно вирішити чимало проблемних питань, одним із яких є формування в державі цивілізованого ринку промислової власності.

Підсумовуючи вищевикладене, на сьогодні можна виділити наступні рівні правового регулювання в сфері промислової власності:

1) міжнародно-правовий, що формується на основі ряду універсальних міжнародних договорів;

2) європейсько-правовий, що формується на основі регіональних європейських конвенцій, Директив Ради ЄС;

3) національний, що формується на основі: Конституції України, кодифікованих нормативних актах України, спеціального законодавства України, підзаконних актах, локальних нормативних актах, цивільно-правових договорах між суб'єктами права на об'єкти промислової власності.

Таким чином, в умовах становлення ринкової економіки, нових форм власності в Україні вперше розроблено власне законодавство в сфері промислової власності, для розробки і прийняття якого була використана значна наукова база і застосований як міжнародний, так і вітчизняний досвід. В цілому законодавство України в сфері промислової власності відповідає міжнародним стандартам та вимогам ринкової економіки. Однією з основних умов інтеграції України до міжнародного співтовариства як рівноправного суб'єкта є відповідність норм національного законодавства загальноприйнятим міжнародним вимогам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Підпригора О.А. Об'єкти цивільних прав у проекті Цивільного кодексу України / О.А. Підпригора // Українське право. – 1998. – № 1. – С. 61-72.
2. Сергеев А.П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации: Учеб. / Сергеев А. П. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: ТК Велби, 2003. – 688 с.
3. Ануфриева Л. П. Международное частное право: Особенная часть в 3 т. / Л.П. Ануфриева. – М.: БЕК, 2000. – Т. 2. – 2000. – 656 с.
4. Мэггс П.Б. Интеллектуальная собственность / П. Мэггс, А. Сергеев. – М.: Юристъ, 2000. – 400 с.
5. Горячкова Н. Объекты интеллектуальной собственности // Бизнес информ. – 1998. – № 7. – С. 46-50.
6. Мельник О.М. Проблеми правової охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності в Україні / Мельник О. М. – Х.: Вид-во Національного ун-ту внутр. справ, 2002. – 357 с.
7. Підпригора О.А. Право інтелектуальної власності України: [навч. посібник для студ. юрид. вузів і фак. ун-тів] / Підпригора О.А., Підпригора О.О. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 334 с.
8. Интеллектуальная собственность в Украине: правовые основы и практика: науч.-практ. вид. у 4-х т. / [за заг. ред. О.Д. Святоцького]. – К.: Ін Юре, 1999. – Т.3. – 1999. – 656 с.
9. Основи правової охорони інтелектуальної власності в Україні / [за ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького]. – К.: Вид. дім «Ін-Юре», 2003. – 236 с.
10. Шишка Р. Интеллектуальная собственность: охрана и защита / Роман Шишка // Конституция Украины – основа модернизации державного суспільства. – Харків, 2001. – С. 455-457.